

2010-03-31

Sveriges nationella program för att förbättra villkoren för produktion och saluföring av honung och andra biodlingsprodukter, åren 2011-2013

Jordbruksverket har i enlighet med rådets förordning (EG) nr 797/2004, av den 26 april 2004, om åtgärder för förbättring av produktions- och saluföringsvillkoren för biodlingsprodukter¹, och kommissionens förordning (EG) nr 917/2004, av den 29 april 2004, om tillämpningsföreskrifter för rådets förordning (EG) nr 797/2004 om åtgärder för förbättring av produktions- och saluföringsvillkoren för biodlingsprodukter² utarbetat följande förslag till Nationellt program.

Programmet har utarbetats efter samråd med verkets referensgrupp för biodling och pollinering. I referensgruppen finns företrädare för Biodlingsföretagarna, Sveriges Biodlares Riksförbund, Svensk Biavel, Lantbrukarnas riksförbund, Svensk Raps, Sveriges Lantbruksuniversitet, länsstyrelserna, bitillsynsmännen, bisjukdomskonsulenten samt Jordbruksverkets växtavdelning. Utöver samråd har förslaget till det nationella programmet remitterats till aktörerna som ingår i referensgruppen och till Honungsringen, Svensk Honungsförädling AB, Föreningen NordBi, Concellae AB samt Jordbruksverkets bollplanksgrupp för frågeställningar om ekologisk biodling.

Mål

Målformuleringen är densamma som i det nationella programmet för åren 2008-2010:

Programmets mål är att förbättra förutsättningarna för svensk biodling och villkoren för saluföring av svensk honung, så att antalet bisamhällen och produktionen av honung ökar. Samtidigt tillkommer ett mål om en förbättrad pollination av floran av vilda och odlade växter i landet och därmed en förväntad nationalekonomisk vinst dels i monetär form och dels i form av en förstärkning av ekosystemens funktion som bas för de livsuppehållande systemen.

¹ EUT L125, 28.4.2004, s.1 (Celex 32004R0797)

² EUT L163, 30.4.2004, s.83 (Celex 32004R0917)

Förslag till åtgärder i det nationella programmet

De sex grupper av åtgärder som kan ingå i det nationella programmet redovisas i artikel 2 i förordning 797/2004. Då flera av periodens tänkta projekt är tillämpliga på mer än en av åtgärderna är det svenska programmet av praktiska skäl indelat på följande sätt:

- A. bekämpning av varroakvalstret och dess följsjukdomar, utveckling och rationalisering av biodlingsmetoder, utveckling av pollinationstjänster, avelsverksamhet och dokumentation
- B. utbildning och information
- C. förbättring av honungskvaliteten och marknadsföring av honung

I Sveriges underlag inför Europeiska kommissionens redovisning i enlighet med artikel 184.2 i Rådets förordning (EG) nr 1234/2007 av den 22 oktober 2007 om upprättande av en gemensam organisation av jordbruksmarknaderna och om särskilda bestämmelser för vissa jordbruksprodukter ("enda förordningen om de gemensamma organisationerna av marknaden") kommer redovisning att ske enligt åtgärdsindelningen i förordning 797/2004.

Nationellt program

Syftet med förordningen (EG) nr 797/2004 är att förbättra villkoren för produktion och saluföring av honung och andra biodlingsprodukter inom gemenskapen samt att minska varroakvalstrets och därmed sammanhängande sjukdomars negativa inverkan på biodlingen. Detta ska uppnås genom att varje medlemsland inför nationella program vilka kan omfatta åtgärder³ för tekniskt stöd till biodlare och grupper av biodlare, bekämpning av varroakvalster, rationalisering vid flyttning av bisamhällen, stödåtgärder för utökning av de minskande bibestånden i gemenskapen, tillämpad forskning inom biodlingssektorn och om biodlingsprodukter, samt stöd för analyser av honungens fysikaliska och kemiska egenskaper (honungskvalitet).

Sverige har tidigare gjort bedömningen att ett direktstöd inte är effektivt för att förbättra förutsättningarna för biodlingen eftersom det genomsnittliga antalet bisamhällen per biodlare ofta är lågt. Därför kommer medlen inom det nationella programmet för åren 2011-2013 att användas för att stödja åtgärder och projekt som genomförs med syftet att generera en kollektiv nytta för svensk biodling. De aktörer som kan få ekonomiskt stöd för sina åtgärder och projekt inom det nationella programmet är biodlarorganisationer inklusive associerade företag till dessa, forskare och rådgivarorganisationer i samråd med biodlarorganisationerna, samt Jordbruksverket.

³ Enligt de åtgärder som återfinns i Artikel 2 i EU: s förordning nr 797/2004.

A. Bekämpning av varroakvalstret och dess följsjukdomar, utveckling och rationalisering av biodlingsmetoder, samt dokumentation och avelsverksamhet

I denna grupp av åtgärder ingår de i förordningen angivna åtgärderna tekniskt stöd till biodlare och grupper av biodlare, bekämpning av varroakvalster, rationalisering vid flyttning av bisamhällen, stödåtgärder för utökningen av de minskande bibestånden i gemenskapen och tillämpad forskning inom biodlingssektorn.

Försöks-, forsknings- och utvecklingsinsatser är viktiga för att minimera de negativa effekter som varroakvalstret medför. Åtgärder i syfte att förebygga varroaangrepp behöver belysas. För att möjliggöra en utökning av biodlingen hos befintliga biodlare och för att underlätta rekrytering av fler biodlare behöver också behandlingsmetoder mot varroa och följsjukdomar av varroa vidareutvecklas och effektiviseras.

Det finns behov av att utveckla olika driftsformer inom biodlingen, liksom behovet av att minska risken för massdöd, inklusive vinterdödlighet. För att kunna utvärdera olika driftsformer är det angeläget att dokumentera de åtgärder som gjorts på ett sådant sätt att olika bigårdar kan jämföras med varandra. Sådan dokumentation kan tillsammans med forskningsresultat utgöra underlag för en handlingsplan mot massdöd av bin. En sådan handlingsplan bör påbörjas under programperioden.

Tillgång till friska och hanterbara bin är en förutsättning för fortsatt framgångsrik och växande biodling i landet. Ett långsiktigt hållbart avelsarbete är direkt kopplat till detta. Än kan det behövas stödåtgärder för att det nationella arbetet med Svensk Biavel ska kunna fortsätta. Utvecklingsarbete även inom detta område måste ske med god dokumentation. Det kan också behövas försöksbiodlingar i vilka avelsarbetet fokuserar på att få fram bin som rensar bort varroakvalster.

Miljömässigt skonsamma behandlingsmetoder mot varroakvalster

Idag är uppskattningsvis minst 90 procent av de svenska bisamhällena angripna av varroa. Många biodlare slutar med biodling på grund av varroakvalstret och de besvär med behandling mot kvalstret som behövs för att hålla parasiten på en låg nivå. Många biodlare känner också tveksamhet mot att använda läkemedel eftersom dessa kan ge rester i biodlingsprodukterna. Det finns miljömässigt skonsamma metoder (t.ex. organiska syror, eteriska oljor och biodlingstekniska metoder), som när de kombineras visat sig ge en tillfredsställande effekt. Tidigare nationella program har delfinansierat arbete på att studera och optimera olika behandlingsformer och att integrera dem i aktuella driftsformer och anpassa behandlingsformerna till svenska klimatförhållanden. Det finns dock anledning att fortsätta med detta arbete, framför allt bör försöks- och utvecklingsinsatser genomföras för att undersöka om en kombination av skötselmetoder, avelsarbete m.m. kan vara en framkomlig väg för att finna ett sätt att kunna bedriva biodling trots närvaro av varroakvalster.

Behandlingsmetoder mot andra bisjukdomar

Samhällen som är angripna av varroakvalstret blir lättare mottagliga för andra sjukdomar. Utöver behov av förebyggande åtgärder mot varroa behövs försöks-, forsknings- och

utvecklingsverksamhet för att finna metoder för att undvika eller hantera konsekvenserna av andra sjukdomar. Med import av bin ökar risken att för Sverige nya virus associerade med varroa kommer in i landet. Under år 2011-2013 bör forskning ägnas åt utveckling av virusanalyser för att försöka kartlägga om och i så fall vilka virustyper associerade med varroakvalster som ökar risken för förlust av bisamhällen. Även riskbilden för svensk biodling när det gäller förekomsten av *Nosema ceranae* bör kartläggas.

Svensk bihälsoorganisation

För lantbruksdjur och vattenbruksdjur finns det etablerade organisationer som bedriver övergripande djurhälsoarbete. För honungsbin har en formell sådan organisation saknats. En förstudie för inrättande av en bihälsoorganisation pågår. Om resultatet av studien visar att en bihälsoorganisation ska byggas upp kommer det att krävas ekonomiskt stöd. En del av det nationella programmets resurser bör därför reserveras för detta ändamål. Skulle en sådan organisation trots allt inte inrättas ska de reserverade medlen användas för försöks-, forsknings- och utvecklingsarbete inriktat på förebyggande bihälsoarbete.

Utveckling av metoder i biskötseln

En rationalisering av biodlingsmetoder både inom yrkesmässig och inom småskalig biodling kan underlätta den allmänna utvecklingen av biodlingen. För utvecklingen av småföretagandet inom näringen är detta angeläget, så att fler av de lönsamma småföretagen växer vidare och nya småföretag startas. Det är också viktigt att stödja åtgärder som leder till arbetsmiljöförbättring. Stöd inom dessa åtgärder kan ges till deltagardriven forskning, annan tillämpad forskning och till utvecklingsarbete med olika driftsformer och utrustningar.

Avelsverksamhet och dokumentation inom det nationella avelsprogrammet

Avelsarbetet är strategiskt viktigt för bland annat möjligheterna att utöka antalet bisamhällen, rekrytera nya biodlare och förse dem med friska och hanterbara bin, långsiktigt öka avkastningen per bisamhälle och medverka till nya möjligheter att förebygga bisjukdomar.

Åtgärder för att garantera att bina är friska är angelägna att vidta. Stöd till parningsstationer, avelsgrupper och ett nationellt avelsprogram behövs för att nå långsiktigt goda resultat. Det finns också behov av fältförsök som studerar olika bistammars känslighet för varroa. Avelsarbetet måste ske så att den genetiska mångfalden beaktas. Det har från yrkesbiodlarhåll framförts önskemål om att utveckla ett produktionsbi för att öka lönsamheten inom biodlingen. Man skulle i ett sådant avelsprogram se mer till olika produktionsegenskaper än till en enskild ras.

Avel och dokumentation bör kunna utvecklas inom ett ömsesidigt stödjande koncept. Konceptet innebär att biodlarna samlar in fakta kring sina biodlingar och samhällenas skötsel och genetiska status (härstamning, parning, drottningodling mm). Genom samverkan mellan svenska biodlare, Svensk Biavel AB, och stöd från forskarkompetens inom det husdjursgenetiska området kan denna verksamhet leda fram till en biodling som ligger i frontlinjen när det gäller kunskaper om biodlingens förutsättningar att öka honungsproduktionen och samtidigt ha god kontroll på bihälsan. Denna biodling blir då också utrustad med en sådan faktabas om miljö, skötsel m.m. som är nödvändig för att kunna

utveckla en biodling som fungerar utan beroende av läkemedelsbehandling och andra arbetskrävande bekämpningsåtgärder. Samverkan ska även fortsättningsvis ske med den nödvändiga kompetens som SLU har inom bisjukdomsfältet inom nuvarande Institutionen för ekologi och med andra sakkunniga inom området bihälsa och bisjukdomar.

B. Utbildning och information

I denna grupp av åtgärder ingår de i förordningen angivna åtgärderna tekniskt stöd till biodlare och grupper av biodlare, bekämpning av varroakvalster, rationalisering vid flyttning av bisamhällen och stödåtgärder för utökningen av de minskande bibestånden i gemenskapen.

Marknadsföringen av svensk biodling bör förstärkas. För att biodlingen i Sverige fortsättningsvis ska kunna öka är informations- och rekryteringsåtgärder viktiga områden. Det behövs kurser och andra rekryteringsåtgärder för att Sverige ska få nya biodlare. Det behövs också vidareutbildning och rådgivning för befintliga biodlare och för rådgivare. En stor del av informations- och utbildningsbehovet gäller varroakvalstret och behandling mot det. För att kunna genomföra utbildningarna behöver det bland annat tas fram informations-, utbildnings- och rådgivningsmaterial. Det behövs också personella resurser. Biodlarna bör också erbjudas kompetensutveckling inom området marknadsföring.

Rådgivare bisjukdomar och bihälsa

Inom ramen för programmet har det hittills finansierats en tjänst som bisjukdomskonsulent. Konsulenten medverkar i samordning av försöks- och utvecklingsverksamhet i samverkan med SLU, följer forskning och metodutveckling, tar fram informations- och rådgivningsmaterial och arbetar med rådgivning och information till biodlarna om bisjukdomar och behandling av bisjukdomar med tyngdpunkt på varroaproblematiken. Bisjukdomskonsulenten är en resurs för samtliga biodlare i landet. Jordbruksverket bedömer att denna verksamhet behöver fortsätta i någon form.

Framtagning av informations- och utbildningsmaterial om varroabekämpning, biodling och pollinering.

Biodlarorganisationerna och/eller Jordbruksverket framställer i samverkan med SLU och bisjukdomskonsulenten utbildnings- och informationsmaterial om sjukdomsfrågor i allmänhet och åtgärder för att behandla och kontrollera varroa i synnerhet. Detta material som syftar till kompetensutveckling, rekrytering av fler biodlare m.m. samt åtgärder för utökning av antalet bisamhällen och andra utbildnings- och utvecklingsinsatser är angelägna.

Brist på nektar och pollen av bra kvalitet är ett hot mot binas hälsa och därmed ett potentiellt hinder för en utökning av antalet bisamhällen i Sverige, i alla fall i slättbygdslandskapet. Samtidigt gynnas många växtodlare av att det finns starka bisamhällen som kan pollinera grödorna. Det finns ett behov av att sprida information till växtodlare om vilka åtgärder de kan vidta för att bina ska ha lämpliga nektar- och pollengivande växter under hela drag-säsongen. Det är lämpligt att ett sådant material tas fram av för lantbruket relevanta rådgivningsorganisationer i samråd med biodlarorganisationer, forskare och med Jordbruksverket.

Spridning av information om kontroll och behandling av varroa, rationell biodling m.m. via artiklar i biodlarorganisationernas tidningar

Det är viktigt att resultat från forskning och försöks- och utvecklingsverksamhet sprids till biodlarna. Bästa sättet att sprida denna information är genom biodlarorganisationernas tidningar. Genom dessa ges också myndigheterna möjligheter att nå i princip alla biodlare med information om lagar, förordningar, myndighetsbeslut m.m.

Kurser i biodling, honungshantering, bisjukdomsbekämpning och avel

För att tillfredsställa det stora behovet av fortbildning och kompetensutveckling anordnar biodlarorganisationerna kurser. Kurserna ska behandla bihälsoarbete, behandling av bisjukdomar (med särskilt fokus på varroa och andra anmälningspliktiga sjukdomar, samt Nosema), moderna biodlingsmetoder, rationell honungshantering, drottningodling, hållbart avelsarbete m.m.

Utvecklingsinsatser

Det övergripande målet att Sverige ska få fler bisamhällen är beroende av att Sverige får fler biodlare. En nationell satsning på rekrytering av såväl småskaliga biodlare som yrkesbiodlare kräver personella resurser. Behovet av utvecklingsinsatser antas vara stort även fortsättningsvis. Insatserna kan omfatta åtgärder för att rekrytera fler biodlare, utvecklingsarbete och kompetenshöjande aktiviteter samt rådgivning. Det räcker inte bara att rekrytera biodlare, de måste få möjlighet att köpa avläggare också. En liten del av nationella programmet kan därför stödja lokala biodlarföreningar då de tar fram avläggare för att utan kostnad ge till nya biodlare.

Utvecklingsinsatser inom området pollinationstjänster har aktualiserats under senare tid. Lantbrukare och trädgårdsföretag efterfrågar dessa tjänster för att öka sina ekonomiska förtjänster genom bättre pollination. Pollination för privata trädgårdar är också mycket viktigt även om inte enskilda trädgårdsinnehavare kan betala biodlingen för pollinationstjänsterna.

Det tillkommer fler yrkesbiodlare. Dessa har behov av stöd och rådgivning för att utveckla yrkesbiodlingen i nya riktningar. Sådan verksamhet ryms under flera av rubrikerna ovan.

C. Förbättring av honungskvaliteten och marknadsföring

I denna grupp av åtgärder ingår de i förordningen angivna åtgärderna tillämpad forskning inom biodlingssektorn och om biodlingsprodukter samt stöd för analyser av honungens fysikaliska och kemiska egenskaper.

Konsumenternas förtroende för honung och andra biodlingsprodukter kan inte tas för given. Rester av läkemedel och biocider kan ansamlas i vax och i honung. Det behövs därför ett program för kontinuerlig provtagning av biodlingsprodukter med avseende på restsammansättningar av läkemedel och bekämpningsmedel.

Avseende redlighet måste det finnas ett kontrollsystem vid sidan av den offentliga kontrollen som syftar till att upptäcka försök till honungsförfalskning. Den kontrollverksamhet som är

under framtagande beträffande honungens geografiska och växtmässiga ursprung bör avseende det sistnämnda fortsätta i syfte att skapa redlighet kring saluföring av sorthonung.

Kontrollverksamheten måste vara kontinuerlig för att vara trovärdig. Utöver det behövs försöks- och utvecklingsverksamhet samt informations- och utbildningsinsatser inom båda de angivna områdena ovan. Biodlarna måste fortsätta utveckla marknadsföringen av svensk honung av olika sorter. Svensk honung ska borga för kvalitet, i form av ren och oförfalskad honung som är insamlad av bin hos svenska biodlare, till gagn för den svenska floran och ekosystemen.

Programbudget för vart och ett av åren 2011-2013

Delområde		år 2011	år 2012	år 2013
A.	Bekämpning av varroakvalster, dokumentation och avelsverksamhet	2 500 tkr	2 500 tkr	2 500 tkr
B.	Utbildning och information	2 000 tkr	2 000 tkr	2 000 tkr
C.	Analys och förbättring/kontroll av honungskvalitet	500 tkr	500 tkr	500 tkr
	Summa	5 000 tkr	5 000 tkr	5 000 tkr

Uppföljning och utvärdering

Målet med programmet är att förbättra förutsättningarna för honungsproduktionen i Sverige så att antalet bisamhällen och produktionen av honung ökar. Detta följs upp via biodlarorganisationernas och bitillsynsmännens statistik, och även i framtiden via den statistik som följer av att biodlingen dokumenteras noggrannare enligt detta program.

Kontroll av programmet

Biodlarorganisationer inklusive associerade företag till dessa, forskare på universitet och högskolor samt för biodling och pollination relevanta rådgivarorganisationer ges möjlighet att ansöka om medel inom det svenska nationella programmet. Jordbruksverket beslutar därefter efter samråd med sin referensgrupp för biodling och pollinering om hur medlen ska fördelas enligt förordning EG 1345:2007 om stöd till biodling. Medlen utbetalas till respektive organisation efter att Jordbruksverket, som är ackrediterat utbetalningsställe, har godkänt deras ansökan om utbetalning och redovisning. I samband med handläggning av ansökningarna ska, i förekommande fall, utredning göras i syfte att undvika dubbelfinansiering med stöd som betalas från den Europeiska jordbruksfonden för landsbygdens utveckling (EJFLU). Jordbruksverket kommer också att på plats kontrollera organisationernas verksamhet och bokföring. Jordbruksverket ska skicka redovisningarna till

de andra organisationerna som ingår i detta program. Under programperioden ska redovisningar av hur medlen använts också göras tillgängliga via Jordbruksverkets webbsida.

Vidare avser Jordbruksverket att själv förfoga över en del medel i syfte att framställa informationsmaterial och anordna konferenser under vilka resultaten av de projekt som finansieras genom nationella programmet presenteras. Redovisning av medelsanvändningen kommer även här att ske öppet.

Strukturen inom svensk biodling

Sverige har knappt 150 000 bisamhällen. Av dessa ägs cirka 50 000 av yrkesbiodlare. De flesta biodlare har få bisamhällen och bedriver sin biodling som fritidsintresse. Det gör antalet biodlare svåruppskattat, men uppskattningsvis finnas det cirka 15 000 biodlare i Sverige. Det finns drygt 100 yrkesbiodlare (med mer än 150 samhällen).

Honungsskörden per samhälle varierar mellan 20 och under mycket goda förutsättningar 100 kg. Som riktvärde uppskattas varje bisamhälle ge 30 kg. Den senaste officiella statistiken är från 2006 och då räknades skörden av svensk honung till cirka 3600 ton.

De småskaliga biodlarna säljer främst honung direkt till konsument, men även till Svensk Honungsförädling AB. Yrkesbiodlarna utnyttjar flera salukanaler; direkt till konsument, till restaurang, till detaljhandlare eller livsmedelskedjornas förpacknings- eller handelscentra. Sammantaget säljer cirka 60 procent av biodlarna sin honung direkt till konsument, cirka 20 procent säljer till butik eller grossist och cirka 20 procent säljer till Svensk Honungsförädling AB. År 2009 hade Svensk Honungsförädling mellan 6-8 % av honungsmarknaden. Några yrkesbiodlare driver den gemensamma ekonomiska föreningen Svensk Landskapshonung. Under år 2009 hade Svensk Landskapshonung gått förbi Svensk Honungsförädling när det gäller marknadsandelar.

Försäljningsvärdet av honung varierar beroende av förädlingsgrad. Honung levererad obearbetad till Svensk Honungsförädling AB betalas med 25-35 kronor per kilo. Enskilt tappad honung betingar ett pris av 50-100 kr per kg. Sorthonung, ekologisk honung och smaksatt honung säljs dyrare och honungspriser på över 80 kr/kg förekommer. Skyddad geografisk beteckning respektive skyddad ursprungsbeteckning används inte i Sverige. Under 2009 genomförde Jordbruksverket i samarbete med andra aktörer en stor utredning av de samhällsekonomiska konsekvenserna av massdöd av bin i Sverige. Skattningar visade att värdet av den totala svenska honungsproduktionen är 117-135 miljoner kronor per år.

Under 2009 direktimporterades 63 ton honung till Sverige och Sverige exporterade 28 ton. Handel inom EU sker utöver detta. Uppskattningsvis konsumeras det i Sverige ett normalår cirka 3000 ton svensk honung och 3000 ton honung från andra länder. Officiell statistik för år 2009 anger att sammanlagt 3585 ton utländsk honung fördes in eller importerades till Sverige.

Värdet av vaxförsäljningen i Sverige ligger på mellan 3,9-4,5 miljoner kronor per år. Propolis, drottninggelé, pollen och bigift har en marginell ekonomisk betydelse i Sverige.

Försäljning av drottningar och drottningavel kan för enskilda biodlare generera goda inkomster, men ingen samlad ekonomisk översikt finns på detta område.

Värdet av binas pollinering av kommersiellt odlade grödor är 189-325 miljoner kronor. Utöver det tillkommer det kommersiella värdet av pollination av vilda växter, till exempel blåbär. Utöver detta är binas värde för ekosystemen stort, men svårt att ange i monetära termer. Få biodlare tar betalt för pollineringsuppdrag. Uppdragspollinering har helt enkelt inte varit en del av den svenska biodlartraditionen. Det är angeläget att få till stånd en ökad uppdragspollinering, med det krävs då riktade informationsinsatser till såväl biodlare som växtodlare. Pollineringsuppdrag är förenade med kostnader för biodlarna när de ska förflytta sina samhällen och utöva tillsyn över dem. Det finns modeller för uträkning av pollineringskalkyler som förhoppningsvis kommer att användas mer i framtiden.

Varroakvalstret finns i nästan hela Sverige och kräver därmed engagemang från i stort sett alla Sveriges biodlare. Behandling kan ske på flera sätt, vilket gör det svårt att kostnadsuppskatta vad behandling mot varroa totalt kostar i Sverige. En större omfattning av handel med levande bin till Sverige ökar risken att läkemedelsresistenta varroakvalster och för Sverige nya bivirus sprids i landet. Vad det innebär för produktionskostnaderna för biodlaren är svårt att förutspå.